

Q. B. V. 9

39.

DE.

HABITV.

ATHESMI.

AD.

VITAM. CIVILEM.

PERMISSV.

AMPLISS. FACULTATIS. PHILOSOPHICAE.

SVB. PRAESIDIO.

M. IACOBI. STAALKOPFF.

S. THEOLOGIAE. BACCALAVREI.

DISSERET.

D. APRILIS. A. MDCCX.

ALBERT. MATTH. SCHVBBIVS.

GRIMMA. POMERANVS.

PHILOSOPHIAE. ET. IVRIS. CVLTOR.

GRYPHSWALDIAE.

TYPIS. DANIELIS. BENIAMINIS. STARCKII.

REG. ACAD. TYPOGR.

Philos.

D.

Kar. v. het. Fosc. XXII. 3. 5.

94,20

PARENTI.

EA.

QVA. PAR. EST.

OBSERVANTIA.

AETERNUM.

DEVENERANDO.

DN. MELCHIORI.
SCHVBBEN.

PRIMITIAS.

HASCE.

ACADEMICAS.

SUBMISSA. MENTE. MANV^QVE.

OFFERT.

FILIVS. OBSERVANTIS-
SIMVS.

AVXILIANTE. MVNDI. SERVATORE.

I.

Hoenix ille Doctorum Iuris Naturalis,
Perillustris SAMVEL PVFENDOR-
FIVS, cedro dignum scripsit librum, de
habitu Religionis Christianae, ad uitam
ciuilem, cuius germanicam uersionem
parauit CL.V. IMMANVEL WEBE-
RVS & Lipsiae Anno 1692. in 12. sub inscriptione, von
Natur und Eigenschaft der Christlichen Kirche / in Anse-
hen des Bürgerlichen Lebens und Staats edi curauit.
Eodem quoque tendere uidetur, Viri Amplissimi IO.
VPMARCKII, Eloquentiae & Politices Professoris
Regii & Skyttiani in Academia Vpsaliensi, Exercitium
Philosophicum, de Habitudine Religionis ad Societates
Vpsalis Anno 1708. editum.. Titulum commentati-
onis Pufendorfiana, secutus pariter esse uidetur, Con-
sultissimus Vir, CHRISTOPHORVS HENRICVS
AMTHOR, Iuris in Vniuersitate Christian-Albertina
Professor Extraordinarius, Ciuilis uero Philosophiae
Doctor publicus Ordinarius, in Dissertatione Politica,
de habitu superstitionis ad uitam ciuilem, Kilonii Anno
1708. habita. Quamobrem & mihi iam licebit, dispari
quamuis successu, magnorum quos nominaui Virorum
uestigia premere, atque de habitu Atheismi ad uitam
ciuilem, pro modulo ingenii, pauca quaedam commen-
tari. Faxit Summum Numen, ut feliciter cadat alea!

II.

Religio, uinculum aliquod est, mediante quo, miseri mortales, cum rerum omnium effectore ac molitore, DEO immortali, arctissime copulantur. Scitissime eandem IVSTVS LIPSIUS definiuit, per rectum de DEO sensum & rectum in DEVUM cultum, & eleganter quoque descriptionem hanc exposuit, Illustris IO. FIDERICVS REINHARDVS, Consiliarius Saxonius. Patet uero hinc, & intellectum & uoluntatem habere hic quod agant, cum & huic & illi religio inesse debeat. Opposita eius potiora duo esse uidemus, quorum alterum nefandi prorsus Atheismi nomen meretur, alterum autem superstitionis uocabulo solet appellari. De Atheismi natura, uariisque illius speciebus, ut operose in praesenti praecipiam, nulla uidetur flagitare necessitas, cum uel centum ea de re extent libri, neminemque adeo fugere queat, istum eiusmodi impietatem esse, qua Beatissimum illud Numen, quod cuncta nutu suo moderatur, uel non exsistere statuitur, uel non colitur. Consultius itaque fore arbitror, si nonnulla de origine eius moneantur.

III.

Causam mali huius pestilentissimi, in labe originali & querere & certo certius etiam inuenire licet. Haec quippe, uti hominis intellectum; ita praecipue illius uoluntatem foedauit, quo de corrupta plane philautia, amor iste sui inordinatus, unumquemque clare docet. Exserit sese ille amor deinceps, tum in ambitione, tum in uoluptate, tum quoque in auaritia, quae tria execranda uitia, pestes ac furias generis humani, illud non uno torquen-

torquentes, ac uehementer excruciantes modo, propria ueritate possum uocare. Fundamentum huius rei, in ternario temperamentorum simplicium numero reperitur. Aut enim sanguis hominum, particulis oleosis, sulphureis ac facile inflammabilibus abundat, aut uberrima in eodem datur salium seges, aut demum terrestres in illo partes, regnum obtinent. Primum cholerici nomine insignire solent, alterum sanguineum appellari consuevit, tertium uero melancholicum moris est uocare. Hinc, quia corpus humanum, in quo haecce talia reperiuntur, intima (quam nemo Philosophorum hucusque exacte potuit explicare) unione, cum mente est copulatum, obseruamus, mentem agere in corpus, & corpus uicissim in animam. Aliter uero illa operatur, in corpore, quod sanguine partibus sulphureis turgido irrigatur, aliter se res habet, cum eius operatione, in corpore propter nimiam in sanguine terrestris materiae copiam graui, aliter uicissim dirigit eiusmodi machinam corpoream, cui, abundantia, salinarum purpurei liquoris particularum, summam uelocitatem atque agilitatem conciliat. Oritur inde diuersitas propensionum, in creaturis rationalibus reperiundarum. Homines quippe temperamenti cholerici ad ambitionem, sanguinei ad uoluptatem, melancholici uero ad auaritiam propendere, quotidiana testatur experientia. Ponamus iam, inclinationes istas, ex diuersitate temperamentorum fluentes, per crebros motus exerceri, id quod quotidie fieri norunt omnes, non possunt non inde originem trahere mores, habitum quendam per frequentes actiones acquisitum indicantes.

tes. Videmus igitur, mores animi, in hominibus sibi relictis, neque salutari gratiae diuinae splendore collustratis, ut plurimum sequi temperamentum corporis. Voluntas enim illa animae rationalis facultas est, quae uersatur circa electionem rei bonae ac gratae, auersationem uero ac improbationem obiecti mali ac ingrati. Bonum istud, siue ueri nominis sit, siue saltem uerum mentiatur, nil aliud quam magnes est, uoluntatem continua effluuiorum emanatione ad se pellens, uoluntas uero ad instar ferri propellitur ac propulsatur.

IV.

Res quippe decorae, delectabiles ac utiles, sunt ignes quidam fatui, à recta uia ad salebras atque deuia auocantes, & bonis quidem decoris, ambitiosus, iucundis, uoluptuosus & utilibus auarus in transuersum abripitur. Atheismus autem, ut ad specialiora progradimur, cum duplex sit, alius theoreticus, alius praticus, per se patet, diuersam utriusque esse originem. Posterior ex uoluptate ortum trahit suum, atque adeo in hominibus temperamenti sanguinei haut raro deprehenditur: prior ex ambitione fluit & cholericis impensis est proprius. Vti enim ambitionem haeresium esse causam, peculiari Dissertatione IO. VILELMVS BAIERVS demonstrauit, ita mirandum haut est, eandem foecundam admodum Atheismi fuisse matrem. Bene uenerandus BVDDEVS: *Quoad officia erga DEVVM pertinax cholericis insidet impietas. Singulares in doctrina de Numine sententias aut ipsi inueniunt, aut ab aliis inuentas facile amplectuntur & sectantur, ut supra uulgaris sapere uideantur. Quin si ambitioni sua nullum inde positum iri obstaculum uident,*
suam

suam palam profiteri aut scriptis etiam tueri impietatem non dubitant. Ex hac ambitionum hominum cohorte Athei, & id genus profani homines prodeunt, qui ad res manifestas impugnandas non alia ratione adducuntur, quam ut ingenii & eruditio gloriari ab imperitoribus referant.

V.

Eiusmodi ergo impietas, maxime cum indole uitae ciuilis pugnat, quoniam atheismus speculatiuus, foedissimum, atrocissimumque est initium, mediante quo, creature, dependentiam suam ab illo huius Vniuersitatis Parente, negare haut uerentur. Crimen quippe laesae Maiestatis diuinae est, id quod ipse alioquin Atheismi Apologeta, THOMAS HOBESIVS diffiteri nequit, in quod proinde Vicarii Supremi Numinis in his terris, Principes scilicet, debita ratione animaduertere debent. Adhaec legibus bene constitutarum Rerum publicarum aduersatur Atheismus, atque adeo crimen ciuale est, legibus quoque ciilibus contrarians, quod idcirco poenis pariter ciilibus potest castigari.

VI.

Tolerandos eapropter in Republica non esse atheos, contendunt IOANNES LOCKIVS, RICARDVS BENTLEIVS, PETRVS POIRETVS, alii, neque praeter rationem ita existimant. Euerso quippe fundamento, omnis eidem etsi firmissime superinstructi aedificii moles corruit, labefactata igitur Beatissimi Numinis exsistentia, ceu fundamento omnis moralitatis, eadem pariter concidat, foedumque det damnum necesse est. Et qua ratione respublica cum Atheismo confistere posset, cum eiusdem initio ac constitutioni,

tioni, Theomachia haecce, nimium quantum adueretur. Notum autem est, rem communem duobus pactis & uni decreto suam debere originem. Anne uero pactis locus est in Atheismo? Stultum foret, cum eiusmodi homine, honorifico hominis nomine prorsus indigno, pactum inire, qui plane in corde suo, legis naturalis dictamen, pactis esse standum imperans, suppressit, uel faltem illud obliterare omni conatu allaborat. Ponamus ergo, uelle Atheos Rempublicam constituere, nunquam tamen ex tali hominum impurorum colluuie, ordine gaudens exsurget ciuitas, nunquam isti, honestis rationibus moti, coalescere poterunt in unum corpus, nulla inter ipsos existente fide. Pacta, cum anima negotiorum ciuilium haut ineleganter contendи queunt, quoniam illis sublatis, Respublica prorsus eneruata & exanimata iacet. Vnde quilibet, uel me non monente, satis aperte uidet, Atheos à seruatione pactorum abhorrentes, ineptos plane ad societatem colendam esse, imo, ceu turbatores tranquillitatis publicae, ac carcinomata uniuersum rei communis corpus sensim corruptientia, resecari ac profligari debere.

VII.

Sed dura nimis uidetur haec sententia PETRO BAELIO, uiro magnorum in rem litterariam meritorum, cuius adeo nomen nemini amplius obscurum esse poterit. Nationem si spectes, gallus, Religionem si consideres, Reformatus fuit, quare etiam Gallia migrare debuit. Ad genus uitae si attendas, Philosophiam, historiamque Roterodami docuit, in doctrinam si inquiras, Virum eruditissimum, mores denique si perpendas, ad scepti-

scepticismū & irreligiositatem iusto proniorem fuisse illum deprehendes. Vita eius Anglice prodiit, ex qua huiusmodi rerum cupidi, suam abunde extinguere poterunt sitim. Evidem & NICOLAVS HIERONYMVS GVNDLINGIVS promisit, se, peculiari obseruatione, de eodem esse acturum, quantum tamen constat, ista hactenus nondum prodiit. Variae ceteroqui BAELIO, cum celeberrimis uiris intercesserunt controuersiae. Aduersarii quippe eiusdem fuerunt, IACOBVS BERNARDVS, IO. CLERICVS, ISAACVS IAQVELOTVS, VILELMVS KINGIVS, ANTONIVS TEISSERIVS, SEBASTIANVS KORTHOLTVS, IO. MOLLERVS, NICOLAVS HIERONYMVS GVNDLINGIVS, IO. DE LA PLACETTE, BERNARDVS LAMIVS, PHILIPPVS NAVDAEVS, IO. CHRISTOPHORVS WOLFIVS, alii. Imprimis uero illius opinionem, quod atheismus non ducat ad corruptionem morum, atque adeo in Republica tolerari queat, confutarunt celeberrimi atque eruditissimi Viri, VALENTINVS ERNSTVS LOESCHERVS, IO. GEORGIVS PRITIVS, ZACHARIAS GRAPIVS & PETRVS IVRIAEVIS, adeo ut superuacuum sit, huic rei uelle immorari. IO. TOLANDVS, Scriptor Anglus, satis notus, propter uaria ingenii monumenta, cum orbe eruditio communicata, quae in praesenti enumerare non est necesse, imprimis uero ob editum librum, de Christianismo mysterii experte, iussu Parlamenti Hibernici crematum, famosus, nuper peculiari scriptione, Titum Liuium Adeisidaemonem demonstrante, uesti-

B

gia

gia Baelii pressit.. Cum uero eundem IACOBVS FAYVS, Diuinioris Disciplinae Doctor & Ecclesiae Anglicanae penes Ultraiectinos Pastor, ea de causa castigauerit, idcirco & hic facile mea filere poterit infantia, praecipue quoniam argumenta, Consultissimi AMTHORII pariter pro hacce causa militantis, à nemine quidem hactenus quantum scio excussa, scrutinium aliquod mereri uidentur.

VIII.

Ita uero Amplissimus Vir §. X. Cap. II. Dissertationis de Habitu Superstitionis ad uitam ciuilem disserit: Judiciariam potestatem proxime illa excipit, imo tanquam necessarium supplementum concomitantur, ius delinquentibus poenam irrogandi. Hic uero latissimus denuo nobis offertur campus, de Superstitionibus dicendi, quibus circa poenae inflictionem hominum animi quandoque aguntur. Interim tamen omnes ad duas classes referri poterunt, quarum prima & grauissima est, quae homines eo seducit, ut crimina ubi nulla reuera sunt, superstitiose effingantur. Hanc autem insaniam ex Papismo in ipsa Protestantium fora alicubi deriuatam, nulla facile dies profligabit, nisi exutis inueteratis erroribus, insignis uitiorum & delictorum differentia ex ueris moralium fontibus dijudicetur. Tunc enim apparebit, solas actiones ex uoluntatis prauitate profectas, humanam coercitionem incurare, intellectuales errores non item. Hinc superstitioni potius, quam pietati tribuendum duco, quod Magistratus toties in Atheos & haereticos ultimam uel aliam poenam statuerint, cum neutros ueri alicuius

ius delicti ciuilis insimulare liceat. Atheos praesertim (intellige speculatiuos) intellectus iudicio falli certum est, quo tamen ipso nullam ad poenam aptitudinem contrahunt; quin potius si ad supplicium raporentur, de summa iniuria conqueri possent. Cur enim Atheis Practicis ubique parcitur, quos tamen Theoreticis uel ideo peiores esse constat, quia grauius est, bonum quod tale esse scio aspernari, quam nondum agnitum negligere. Sententiam nostram haut parum insuper stabilire uidetur, ipsa Scriptura Sacra, quae Atheos nullibi carnifici tradit, sed potius pro stultis haberi iubet, *Psalm. XIV. 1.* Solius uero stultiae poenas dare, nec diuinis, nec humanis legibus receptum est. Optarem proinde, ne ita ut factum lego, in Godofredum à Valle, Iordanum Brunum, Lucilium Vanninum, Casimirum Lyscinski aliosque saeuitum fuisset. Nam ut nihil de eo dicam, quod horum paucissimi Atheorum titulos promeriti fuerint, id saltem negari nequit, debitum poenarum finem in omnibus hisce casibus obtineri non potuisse. Ex politicis enim iam satis notum est, correctionem hominum hincque secutam publicam securitatem, unicum poenae scopum inter homines constituere. Quis uero crederet, per supplicium ab uno Atheorum sumtum, reliquorum intellectum cogi, ut aliter quam ipsi uisum fuerit, iudicaret. Voluntatem quidem per uim externam certo modo coërceri posse concedo, quod tamen de intellectu simpliciter nego, cum huius potentia fatentibus omnibus sit necessaria: quae proinde si corrupta fuerit, nec poenis, nec minis, solis rationibus corrigitur.

gitur. Quod si itaque per Atheorum suppicia nec ipsi rei, nec alii emendantur, dici etiam non poterit, tranquillitatem publicam per illa promoueri; quamuis nec alia defint, quibus obiectio à periculo publicae tranquillitatis desumta, dilui possit. Ne enim ad illos prouocem, qui Atheos societatem aequa ac alios colere posse contendunt, id saltem certum est, quod Ius Naturae ne quidem delictis, multominus intellectuallibus erroribus, poenam ullibi expresse determinauerit. Praeterea si uel maxime certum esset, Atheismum Socialitati repugnare, nulla tamen exinde ad capitalem poenam ualeret consequentia, cum si ad mortem sufficeret sola subiecti ad socialitatem rite colendam incapacitas, quiuis mente captus aut malefanus, ex eodem fundamento capite plectendus esset. Interim si iustus aliquando metus subsit, ne contagium Atheismi in dispendium Reipublicae latius serpat, non repugno Magistratum tanto malo iuste medlam parare posse, magis tamen in relegatione, aut simili quodam remedio, quam humano sanguine quaerendam. Fortasse hic etiam conduceret certi Autoris consilium, duas potissimum domus, bene constitutis Rebuspublicis commendantis, quarum alteri ignauit & quilibet proterue delinquentes, alteri rabidi & Athei includerentur: (Ein Zucht- und ein Toll-Haus.) His omnibus adde, quod tyrannicum & christiana charitate indignum sit, data opera tristia illorum fata accelerare, qui superstites sibi & DEO fortasse restitui possent. Hucusque Consultissimus AMTHORIVS, cuius uerba etsi prolixa ideo iam afferre placuit, ne dum

dum in eadem inquirere constitui, Autori clarissimo alienam affinxisse mentem uidear.

IX.

Primaria autem positio, cui ceterae superstructae sunt, haec est : Solas actiones ex uoluntatis prauitate profectas, humanam coercitionem incurrere, intellectuales errores non item. Sane actiones morales proficiscuntur, tum ab intellectu, tum à uoluntate, cur ergo intellectus maiorem uoluntate mereatur ueniam, non uideo, praecipue si intellectus prauitas corrumpat uoluntatem, licet nihilofecius haut inuitus largiar, errores intellectuales, quatenus manent in intellectu, poenas humanas non posse incurrere, quoniam de occultis non iudicat Praetor, neque cogitationis poenam in foro humano aliquis patitur. Quod itaque errores intellectuales quandoque puniantur, id fit non ideo quoniam errores intellectuales sunt, sed quia ex malitia uoluntatis in fraudem & perniciem Reipublicae disseminantur.

X.

Si ergo Athei speculatiui uenena opiniorum suarum in ciuitate spargant, homines seducant, atque adeo membra societatis corrumpant, non puniuntur ea de causa, quia intellectus iudicio falluntur, uerum quoniam ex uoluntatis *ἀταξίᾳ* incolas Reipublicae aeterna salute priuare moliuntur, cui malo medicas adhibere manus Principes debent. Idcirco isti ad supplicia rapti, nullam habent de iniuria sibi illata conquerendi causam, nisi etiam statuere uelimus,

unumquemuis maleficium si uita ipsi eripiatur, iniuria affici. Vnusquisque enim Magistratus prudens & rerum suarum satagens, ante inflictionem poenae capitalis uel etiam aliis, in Atheo suscipiendam, ipsi facultatem colloquendi, cum eruditis & imprimis uerbi diuini Ministris, ac dubia sua illis proponendi concedet. Viri etiam illi, sedulo dabunt operam, ipsum in uiam reuocandi, scrupulosque animo eximendi. Si uero eiusmodi Atheus, propter peruicaciam uoluntatis, nolit saniora admittere, ac potius perget pestilentissimarum sententiarum virus longe perniciosissimum, disseminare paullo liberius, adhuc sapiens Magistratus eundem additis minis admonebit, ut sententias suas sibi seruet, neque easdem diuulget, ni uel relegatione, uel carcere, uel poena capitali puniri uelit malitiam suam. Quodsi tum nihilominus tumultuari perget, autoritatemque Magistratus susq[ue] deq[ue] habeat, non uideo, quid hic desiderari queat, quominus ille criminis alicuius uel delicti ciuilis reus peragi & quod inde sequitur, poena quoque ciuili possit castigari.

XI.

Eapropter nullus hic datur iniuriae locus, cum ad illam, teste IO. FRANCISCO BVDDEO requiratur (1) ut actio sit ex proaeresi suscepta (2) ut inferatur inuito (3) ut actio sit lege prohibita (4) ut ius alterius perfectum laedatur. Requisita haecce simul sumenda esse, res ipsa docet & pariter ostendit, illam actionem, ad quam omnia simul applicari nequeant, iniuriae nomine non esse compellandam. Cum ergo

inflictio

inflictio poenae etiam capitalis, antea praescripto modo
in Atheo facta, non sit lege prohibita, patet neque iniuriam
posse uocari, multo minus summam iniuriam,
quod tamen contendit Amplissimus AMTHORIVS.

XII.

Sed ad Atheos practicos prouocat ille, quos Theoreticis peiores esse adfirmat, & quaerit hinc, cur illis ubique parcatur? At enim uero de eo adhuc uehementer dubito, quod scilicet practici sint peiores Theoreticis, & contrarium potius adfirmo, quoniam in Theoreticis duplex datur impietas intellectus & uoluntatis, in practicis uero irreligiositas ista saltem residet in uoluntate. Verum equidem est, Atheos practicos DEVUM immortalem quem sciunt esse Summum Bonum, ad tempus spernere, eiusque praecepta adspernari; ast magis illud oritur ex quadam socordia, negligencia & seductione illecebrarum carnis, quam ex iniustis rationibus, quas se possidere existimant Athei Theoretici. Praeterea dici non potest, quod isti DEVUM nondum agnatum negligant, cum utique agnouerint Numen & Athei nati non sint. Obstat quippe tum notitia DEI naturalis insita, tum potissimum acquisita, ui cuius quaevis res, etiam leuissima, irrefragabile de existentia DEI perhibet testimonium. Aggravat igitur potius culpam Athei speculatiui, quod summo conatu molitus sit, omnem de DEO notitiam ex animo suo per malitiam delere, dictamen conscientiae conculcare, oculosque mentis obfuscare & deinceps nullus dubitet existentiam Numinis praefracte negare, atque hinc

hinc ab omni ueneratione eiusdem, aliisque actionibus honestis & laude dignis cessare, ac potius uitiis sceleribusque totum se dare.

XIII.

Neque est, quod existimet CL. Vir, sententiam suam sacris inniti literis. Etsi enim illa nullibi Atheos carnifici tradat ; sed potius pro stultis haberi iubeat, nihil tamen inde sequitur, cum non disputetur, utrum inflictio poenarum ciuilium & capitalium in Atheis suscipienda, à Scriptura Sacra sit mandata, uerum factem quaeratur, an illa à Magistratu Politico in casu necessitatis possit exerceri. Sufficit quod non sit prohibita. Ideo quippe Pandectae Oraculorum Diuinorum, à Benignissimo rerum omnium moderatore non sunt datae, ut sistant perfectam descriptionem, quomodo in irrogatione poenarum uersari debeat Magistratus, sanctior illarum finis est, quemadmodum diuinior & proxime cum DEO coniuncta disciplina praecipit, quam alio nomine Theologiam appellare moris est. Praeterea nulla huic argumentationi inest concludendi uis : Quicunque sunt stulti, illi poenis coërceri nequeunt. Distinguendum quippe erit, inter fatuitatem & stultitiam. Fatuitas secundum BECMANVM est defectus naturalis rationis, stultitia uero uoluntarius. Utique igitur aliquis stultiae suae poenas potest dare, quia affectat defectum rationis, ac illa à DEO data, per aταξίαν uoluntatis uti non uult. Quamuis ergo Scriptura Sacra Atheismum stultitiam uocet, quoniam negatio existentiae diuinæ, peccat

peccat contra prima uerae sapientiae elementa , eo ipso tamen non negat, illum simul crimen esse, cum posito uno, non statim negetur alterum. Si enim BECMANO fidem adhibere uelimus, asserere debebimus, sacram paginam unum quodque delictum grauius stultitiam uocare, ob manifestum recessum à ratione. Prouocat idcirco ad *Psalm. XXXVIII. 6. Cap. VII. 17. & Judic. XX. 6.*, quae loca si consideremus, uera haec esse fateri debem⁹.

XIV.

Frustraneam pariter poenarum capitalium irrogationem Atheis factam , esse existimat CL. AMTHORIUS, cum debitus poenarum finis obtineri nequeat. Poena est passio ob delictum. Fines eius dantur uarii à IO. FRANCISCO BVDDEO *Part. II. Phil. Practicae. Cap. V. Sect. I. §. 9. pag. 373.* recensiti. Posito itaque ; sed non concessso, supplicium ab uno Atheorum sumtum, alios Atheos non emendare, nihilofecius tamen alii homines nondum atheismo infecti, admonentur, ut sibi ab eiusmodi peccato caueant, ac Summum potius Numen, pura & casta mente uenerentur, ne eos premat necessitas, parem poenam experiundi. Tali ergo ratione, datur aliquis harum poenarum finis, & per consequens actio haec, utpote fine gaudens, frustranea nequit salutari. Adhaec existimarem, eiusmodi supplicia quoque usum habere, in respectu ad reliquam Atheorum cateruam. Licet enim poena talis externa, non possit immediate afficere intellectum, ceu potentiam necessariam, tamen cum uoluntas, fatente ipso Amthorio, certa ratione per uim externam coērceri queat, mediante hac affici & alio inclinari poterit intellectus. Nota quippe ac satis manifesta res est, quantum

C

uolun-

uoluntas in intellectum possit. Amor proprius homini est naturalis. Hoc uero intendimus nostri conseruationem. Conseruatio autem nostri cum interitu coniuncta non est. Hinc casus eiusmodi infaustus, quem unus Atheorum experitur, adfectum odii erga eiusmodi poenam, in altero excitabit. Vi huius odii, omnibus modis detestabitur, mortem talem contumelia plenissimam. Facillime etiam simul intellectus iudicabit, de causa huius supplicii, quam Atheismum esse deprehendet. Mouebit deinceps uoluntas intellectum, ut missas faciat eiusmodi opiniones, ad necem parandam aptas, uel saltem ut easdem abscondat, neque turbas iis in ciuitate det. Quodsi uero nonnulli adeo prae fracti sint, ut undiq; tamen uenenum spargant & martyres impietatis fieri non detrectent, obtinet nihilominus finis harum poenarum, penes ceteros homines, uti supra dixi.

XV.

Quae his subiicit Amthori⁹, Atheos etiam societatem colere posse, ea, ex pharetra Petri Baelii sunt desumpta, atque à celeberrimis, quos supra allegaui, Viris dudum confutata. Instat tamen CL. Vir, dicendo : etsi uel maxime Athei inepti sint, ad colendam societatem, nondum inde sequi, eosdem Republica esse eiiciendos, quoniam tali ratione, omnes malesani ac mente capti, eadem essent eliminandi. Enim uero prorsus dissimilia haec esse, quilibet uidebit, attentius saltem hanc rem considerans, cum distinguendum esse uideatur, inter simpli-
cem incapacitatem commode uiuendi in Republica & inter turbationem ac corruptionem eiusdem. Prius equidem de mente captis asseri posse, uti haut inuitus largior

largior, ita posterius ad illos applicari debere, prorsus inficias eo, quod tamen de Atheis tam certum est, ut à nullo, qui sit aequus rerum aestimator, ulla ratione negari queat. Carcere demum, uel relegatione, Atheismum coërceri posse, concedit Amplissimus Amthorius, quo ipso autem, priorem quam defendit positio nem, solas actiones ex uoluntatis prauitate profectas, humanam coërcitionem incurrere, intellectuales errores non item, plane deseruit. Quid enim quaeso carceris uel proscriptionis poena, à Magistratu Atheis inflicta, aliud quam humanam coërcitionem inuoluit? Si ergo Athei carcere & relegatione sunt puniendi, sequitur, Atheismum poenis ciuilibus esse coërcendum, id quod ex propria Amthorii confessione, aduersus ipsum erat demonstrandum.

XVI.

Denique CL. Vir existimat, supplicium capitale, Atheo inflictum, quandam sapere tyrannidem, & à charitate Christiana longissime esse remotum, nullam uero, si eiusmodi poena, in casu extremae necessitatis, Atheo decernatur, iis, quae supra sunt monita, paullo curatius expensis, deprehendere licebit tyrannidem, quoniam in Republica, ad summam rei, non semper poenis medicinalibus proficitur, uerum etiam uindiciatiuis, quandoque opus est. An uero talis coërcitio, Christianae charitati aduersas teneat partes, definire nolo, cum pronunciatio sententiae, hac in lite, ad sanctius Theologiae moralis forum spectet, etsi in ea uerfer sententia, neque hic deesse Theologis, quae cuin ratione regerere queant.

S. D. G.

ERUDITISSIMO. DISSERTATIONIS.

RESPONDENTI.

S. P. P.

IACOBVS. STAALKOPFF.

DIsertatio TVA, qua, consultissimo AMTHORIO,
ea, quae bonam decet mentem, modestia, intrepide
tamen contradixisti, summopere mibi placuit, quo-
niam abunde satis eadem fecisti testatum, TE cum
celsa ac sublimi Iurisperitia, bonarum quoque artium culturam
sedulo coniunxisse. Redolent enim amicissime SCHVBBI,
positiones TVAE haut spernendam, eius, quae ad singendos mores
pertinet Philosophiae cognitionem, adeo ut in certam prorsus
ueniam spem, fore, ut si in liberalium artium pulcerrimo lau-
disque pleno campo acriter decurrere perrexeris, magnum ex
minime obscura qua es ornatus industria, in rem communem
emolumentum sit redundaturum. DEV M idcirco immortalem
supplex ueneror, ut TIBI, NOBILISSIME IVVENIS, cuncta
bene iubeat euenire & PARENTES IVOS laudem non uulgarem
merentes, immo uniuersam familiam honestissimam, indies nouis
accessionibus ornare ac locupletare hant dedignetur. Ita
uale Amicorum Suauissime, & me, quod facis,
amare perge.

•():():()•

